

A fala do Val de Xálima

Tamara Flores Pérez
Universidade de Aveiro
tamarafloresperez@ua.pt

A revista *Limite* consagra esti número á Fala do val de Xálima, lingua fronteiriza do noroesti de Cáceris que destaca por a súa vitalidai dentru do panorama lingüístico europeu. O presenti monográfico resulta da celebración das *Jornás sobre estudiu i difusión de A Fala*, organizás por o Parqui Cultural Serra de Gata (PCSG). O PCSG nacei comu un organismu de gobernanza horizontal con o objetivu de estudar, preservar i fomentar o patrimonio natural i cultural serragatinu. Comu nun podía ser de oitra maneira, o patrimonio lingüístico ocupa un importanti lugar, dentru do cual destacan as variedais de Valverdi do Fresnu, As Ellas i San Martín de Trebellu.

Unha das iniciativas que recollí o PCSG no sei plan de acción con respectu á Fala é a organización de encontros que promovan a súa conservación i difusión. Nesti sentíu, as primeiras jornás se centrarin no estau da investigación sobre A Fala i na situación administrativa i sociolingüística de oitras linguas minoritarias (o minorizás), para o que foran convidaus diferentis especialistas que deran conta do estau en que se encontran o mirandés, o aranés i o euskera, en particular, i as línguas europeas, en general. O objetivu era compartir experiencias que puderan servir de espellu i reflexión no camiño á normativización i normalización destas variedais.

Os textos que agora se publican se derivan das comunicacións i ponencias realizás nestas jornás, tras a consecuenti avaliación por paris que estipula as normas da revista. O conxuntu de seis artículos se inicia coa aportación de Juan M. Carrasco González, quin reflexiona sobre a caracterización tipolóxica de A Fala i as consecuencias que se desprendin da mesma nunha eventual aplicación de medias de política lingüística. Desta maneira, partindu do análisis do orixin i adscripción lingüística de A Fala, o autor desgrana os diferentis criterius que se han tío en conta á hora de caracterizar unha variedai comu lingua o dialectu, discusión que sigui ocupandu numerosas páginas na literatura académica i que presenta principius disparis tantu

dentru comu fora da romanística, postu que, comu sabemos, entran en jugu consideracións que nun son pura i únicamenti lingüísticas. Según o autor, A Fala nun cumpriría certos requisitos para ser considerada unha lingua (nun é a lingua dun Estau, nun é unha lingua por distancia ni tampoiu por elaboración), pero sí cumpri o principal: a conciencia por parti dos seis falantis da súa alteridai lingüística. Con relación ao anterior, se analiza cómo a súa consideración como lingua o dialectu determinarían a (non) actuación da Administración, da mesma forma que a súa aceptación comu lingua minoritaria i a correspondenti legislación vigenti é susceptible de revisión, tendu en conta as mui variás realidais lingüísticas que se engloban dentru da etiqueta “lingua minoritaria”.

Por súa parti, Xosé-Henrique Costas González leva a cabu un recorriu por a historia da investigación sobre A Fala, partindu dos primeirus romanistas alemáns, para dispois centrarsi no estau actual de dita investigación i explicar os proxectos de documentación lingüística, bibliográfica, toponímica i lexicográfica en cursu. Algún destes proxectos inda nun ha vistu a lu por estar á espera dunha normativa para estas variedades i, ao fíu distu, o autor tamén aborda a problemática da falta de norma i explicita os modelus lingüísticos propostos hasta agora pa unha futura normativa. Para rematar, se leva a cabu unha reflexión sobre as necesidais legislativas destas variedades.

Alicia Manso Flores i Tamara Flores Pérez realizan un sucintu análisis do passau, presenti i futuro da Fala. En primeiru lugar, abordan as obras mais relevantes que encontramos sobri A Fala na literatura académica. A continuación, se centran na situación actual tendu en conta os datos de usus lingüísticos, o processu de asimilación lingüística ao castellanu que está acontecendu nas últimas décadas i as diferentis iniciativas que introdudiran A Fala no sistema educativo nos últimos anos. Por último i de cara ao futuro, se detallan as medías de protección lingüística actuais (nesti casu, a Carta Europea para as Linguas Regionais i Minoritarias i a legislación autonómica) i o modelu basi de política i planificación lingüísticas, o cual debería implementarsi (si non na súa totalidai sí en gran parti) para atender ás necesidais de A Fala, especialmente a súa incorporación de maneira mais consistenti ao sistema de ensinanza.

Un dos proxectos mais ambiciosos no que o val de Xálisma conforma un enclavi de estuidu é *FRONTESPO (Frontera hispano-portuguesa: documentación lingüística y bibliográfica)*, o cual, entre

outras valías, se propón analizar as realidais lingüísticas da fronteira desde unha perspectiva integradora. José Antonio González Salgado analiza as líneas de traballo deste proxecto, con especial alusión ao que se relaciona coa Fala de Xálima: a recollida dun corpus oral, a creación dunha base de datos bibliográfica multidisciplinar e a elaboración do *Tesoro léxico de la frontera hispano-portuguesa*. Chama a atención, aínda, sobre os condicionantes que, tanto no caso de A Fala como da fronteira en xeral, afectan e afectarán ao futuro lingüístico da raia: a despoblación e a desdialectización das falas populares na súa progresiva nivelación con o castelán e o portugués.

O último artigo que compón este monográfico versa sobre unha das outras linguas minoritarias que estiveran representadas no encontro: “La estandarización del euskera: breve historia y resultados”. Neste artigo, Josu Zabaleta contextualiza o proceso de estandarización do euskera atendendo aos condicionantes demográficos, políticos e sociais (tanto externos como internos) que levaron o euskera a un ininterrumpido retroceso, especialmente a mediados do século XX. Esta perda de espazo geográfico e social, a crecente diglosia e a forte fragmentación dialectal foran contrarrestadas por a labor académica, política e social, na que destaca a elaboración e desenvolvemento do euskera batúa. En relación con A Fala, o autor fai un chamamento á necesidade e posibilidades de creación dun estándar para unha lingua que, comparativamente, presenta diverxencias dialectais mutuamente menores.

Por último, na sección *Testemunhos* contamos coa aportación de Fortunato Castro Piñas, que expón a organización e desenvolvemento dos cursos sobre A Fala por parte da EOI de Cáceris: desde 2015 se han impartido en Cáceris e Valverde do Fresno diferentes cursos dentro do nivel A do MCER (Marco Común Europeo de Referencia) en colaboración con os CPR (Centro de Profesores e Recursos) de Cáceris e dos Foios. O autor detalla as motivacións desta actividade extraescolar (que van desde o interese da EOI por calquera lingua e, neste caso, por dar a coñecer unha realidade lingüística moitas veces descoñecida en Extremadura, ata a necesidade por parte do instituto de secundaria do val de proporcionar unha pequena formación aos seis docentes), ben como a súa regulación, contida, acollida dentro da comunidade académica e divulgación. A realización destes cursos, que parten dunha iniciativa particular, demostran, por unha parte, a importancia e conveniencia de iniciativas *bottom-up* de política lingüística e, por

oitra, a necesidai dunha normativa ortográfica que favoreza un aprendizaxi menos difusu.

Esperamus que o presenti número poda contribuir a un mellor coñocimentu de A Fala i sirva comu mostra da investigación en cursu i da que está por vir. Nos gustaría acabar manifestandu o noso agradecimentu aos coordinadoris da revista, sin os cuais a divulgación destis traballus nun sería possibli. Gracias i soidi.